

ombudsman

veřejný ochránce práv

Ústavní soud ČR
Joštova 8
660 83 Brno

Sp. zn. I. ÚS 735/18

Naše sp. zn.: 8/2018/SZD/NH
Naše č. j.: KVOP-23996/2018

Stěžovatelky:

1) paní A.

bytem zzz,
právně zastoupená JUDr. Marcelou Vilímkovou, advokátkou
se sídlem Karolinská 661/4, Praha 8 – Karlín

2) nezl. Eva, nar. xxx,

bytem zzz,
právně zastoupená kolizní opatrovnící
Mgr. Annou Šabatovou, Ph.D., veřejnou ochránkyní práv

Účastník řízení:

Krajský soud v Brně

Vedlejší účastník:

pan C., bytem www,, Spojené státy americké,
právně zastoupen Mgr. Petrem Langem, LL.M., advokátem
se sídlem Jakubská 156/2, Brno

**Ústavní stížnosti proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 9. ledna 2018, č. j.
20 Co 452/2017-437**

Vyjádření veřejné ochránkyně práv – kolizní opatrovnice nezl. Evy

Systémem datových schránek

Trojmo

I. Uvedení do problematiky

Usnesením Ústavního soudu ze dne 15. března 2018 byly sloučeny ke společnému řízení ústavní stížnost paní A., vedená pod sp. zn. I. ÚS 735/18, a ústavní stížnost nezl. Evy, podaná jejím jménem kolizním opatrovníkem Městským úřadem Jindřichův Hradec, vedená pod sp. zn. I. ÚS 937/18, a jsou nadále společně vedeny pod sp. zn. I. ÚS 735/18.

Na základě usnesení Ústavního soudu ze dne 15. března 2018 jsem byla ustanovena kolizní opatrovnící nezl. Evy k zastupování v řízení o ústavní stížnosti. S ustanovením kolizní opatrovnící jsem vyjádřila souhlas dne 23. března 2018.

V řízení před Ústavním soudem je napaden rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 9. ledna 2018, č. j. 20 Co 452/2017-437, kterým byl změněn rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 6. října 2017, č. j. 82 Nc 2503/2017-312, tak, že bylo nařízeno navrácení nezletilé do místa jejího obvyklého bydliště ve městě Z., Spojených států amerických. Stěžovatelce (sub 1), matce nezletilé, byla krajským soudem uložena povinnost zajistit navrácení nezletilé ve lhůtě 1 měsíce od právní moci rozsudku. Pokud by tak matka neučinila, vedlejší účastník, otec nezletilé, by byl oprávněn ji za tímto účelem převzít od matky v České republice. Na rozdíl od městského soudu dospěl krajský soud k závěru, že v daném případě otec nezletilé s jejím zadržením v České republice neudělil později souhlas, resp. že by se smířil se zadržením nezletilé. Navrácení nezletilé podmínil splněním záruk ze strany otce nezletilé.

Vykonatelnost napadeného rozsudku Krajského soudu v Brně byla usnesením Ústavního soudu ze dne 15. března 2018 odložena do pravomocného rozhodnutí Ústavního soudu o ústavní stížnosti.

Dne 13. dubna 2018 jsem byla Ústavním soudem vyzvána, abych se k ústavní stížnosti vyjádřila.

V rámci výkonu kolizního opatrovnictví jsem se seznámila se spisem vedeným u Ústavního soudu a se spisovou dokumentací vedenou Městským soudem v Brně.

II. Právní úprava a judikatura dopadající na situaci mezinárodního únosu dítěte v ČR

Hlavním mezinárodním pramenem práva, který se aplikuje v případě mezinárodních únosů dětí, je Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí¹ (dále jen „Haagská úmluva“). Česká republika i Spojené státy americké jsou signatáři Haagské úmluvy a jsou Haagskou úmluvou vázáni. Klíčovou myšlenkou Haagské úmluvy je ochrana dětí před škodlivými účinky² protiprávního přemístění nebo zadržování. Za tím účelem Haagská úmluva formuluje základní pravidla, a to zajištění neprodleného návratu dětí do jejich obvyklého bydliště před únosem a zajištění ochrany práva péče a styku

1 Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí ze dne 25. 10. 1980, publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb..

2 Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 5473/2007: „Skutečnou obětí únosů je totiž dítě samotné, které trpí náhlým narušením své stability, traumatickou ztrátou rodiče, který zajišťoval jeho výchovu, nejistotou a frustrací spojenou s nutností přizpůsobit se cizímu jazyku, neznámým kulturním podmínkám, učitelům, příbuzným.“

s nimi.³ Jestliže bylo dítě protiprávně přemístěno nebo zadrženo a v den zahájení před soudním nebo správním orgánem smluvního státu, v němž dítě je, uplynulo období kratší jednoho roku ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení, nařídí příslušný orgán bezodkladné navrácení dítěte.⁴ Soud státu únosu v návratovém řízení pouze rozhoduje, zda dítě navrátit, anebo je splněn některý z důvodů pro nenavrácení.⁵ Podle čl. 13 Haagské úmluvy není soudní nebo správní orgán státu únosu povinen nařídít navrácení dítěte, jestliže osoba, instituce nebo jiný orgán, který nesouhlasí s jeho navrácením, prokáže, že: a) osoba, instituce nebo jiný orgán, který měl pečovat o osobu dítěte, ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nebo souhlasil či později se smířil s přemístěním nebo zadržením, nebo b) je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Soudní nebo správní orgán může také odmítnout nařídít návrat dítěte, zjistí-li se, že dítě nesouhlasí s návratem a dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům. Při hodnocení okolností uvedených v tomto článku soudní a správní orgány musejí přihlídnout k informacím týkajícím se sociálního postavení dítěte poskytnutým ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem obvyklého bydliště dítěte.

Lze shrnout, že zájem dítěte v pojetí Haagské úmluvy je formulován jako právo dítěte nebýt přemístěno od jednoho rodiče a nebýt druhým rodičem zadržováno a je realizován jeho navrácením do místa obvyklého bydliště. Haagská úmluva tedy spatřuje zájem dítěte v kontinuitě sociálního prostředí, v němž dítě vyrůstá, a je formulována toliko jako právní prostředek k přemístění protiprávně zadržovaného dítěte.

Dle mého přesvědčení však český soud, rozhodující v případě únosu dítěte, musí mít na zřeteli i další mezinárodní závazky, které dopadají na situaci únosu dítěte, a to Úmluvu o právech dítěte (dále též „ÚPD“)⁶ a Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „EÚLP“).⁷ Uvedené prameny práva je povinen soud respektovat v souladu s požadavky českého ústavního pořádku.

Podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními, nebo zákonodárnými orgány. Nejvyšší soud ČR řadí takto formulovanou zásadu jako jedno ze základních vodítek pro výklad, aplikaci a implementaci ostatních smluvních norem.⁸ Aplikační vodítka této zásady blíže rozvedl tak, že rozhodování třetích osob o nejlepších zájmech dítěte vychází z uspokojení základních potřeb dítěte (výživa, bydlení a zdraví), jeho rozvoje, názorů a přání dítěte, totožnosti dítěte, citového spojení, jeho zdraví, bezpečí, ochrany, zaopatření, péče, soudržnosti rodiny, trvalosti domova, vazeb dítěte na kamarády, ze školních vztahů, rizik

3 Čl. 1 Haagské úmluvy.

4 Čl. 12 Haagské úmluvy.

5 Výjimky uvedené v čl. 13 písm. a) a b) a čl. 20 Haagské úmluvy.

6 Úmluva o právech dítěte, sjednaná 20. listopadu 1989 v New Yorku, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

7 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.

8 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, č. 102/2012 Sb. NS, dostupné z <http://nsoud.cz>.

náhradní péče, kulturního pozadí či náboženské víry. Samotné rozhodnutí pak musí sledovat cíl stabilního, a nikoliv přechodného řešení, které sleduje skutečně dlouhodobé zájmy dítěte.⁹

Ústavní soud vykládá tuto zásadu v souladu s postojem Výboru pro práva dítěte OSN. Podle Výboru pro práva dítěte OSN je „koncept nejlepšího zájmu dítěte flexibilní a adaptabilní. Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte“.¹⁰

Z formulace, že zájem dítěte musí být předním hlediskem, je zřejmé, že zájem dítěte není zpravidla jediným, který soud musí při svém rozhodování zvažovat. Z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte pro soudy vyplývá závazek, že při jakémkoli rozhodování o dítěti musejí vyvažovat zájmy všech zúčastněných osob, rodičů, ale také státu tak, že zájem dítěte je prvotní a má mu být dán větší význam než jiným zájmům.¹¹ Přestože ÚPD ve svém textu také podporuje přijímání úmluv na potírání mezinárodních únosů, neznamená to, že by to mělo jakkoli vyloučit závazek ochrany nejlepšího zájmu dítěte v konkrétním individuálním případě.

V kontextu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod spadá problematika mezinárodních únosů dětí pod čl. 8, který zakotvuje právo na rodinný život. Podle čl. 8 má každý právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Otázkou vzájemného souladu výše uvedených mezinárodních smluv, dopadajících na situaci únosu dítěte, se kterými se pojí i různé standardy zájmu dítěte, se ve své rozhodovací praxi vypořádal Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“). ESLP zastává názor, že jedná-li se o mezinárodní únos dětí, musejí smluvní státy EÚLP interpretovat její čl. 8 ve světle požadavků Haagské úmluvy a v souladu se základními principy mezinárodního práva. Rozhodujícím faktorem je ujistit se o tom, že bylo dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi konkurujícími si zájmy, tj. veřejným zájmem, zájmem rodičů a zájmem dětí, přičemž rozhodujícím musí být zájem dítěte. Děti nemohou být považovány za vlastnictví rodičů, ale musí k nim být přístupováno jako k individuům s vlastními právy a potřebami.¹² ESLP dále konstatoval, že navrácení nemá být nařízeno automaticky či mechanicky a má být zkoumána konkrétní situace individuálního dítěte, o čemž svědčí

9 Tamtéž.

10 Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13 (N 110/73 SbNU 739), dostupné z <http://nalus.usoud.cz>.

11 K tomu srov. též nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13 (N 176/74 SbNU 529), dostupné z <http://nalus.usoud.cz>.

12 K tomu srov. rozsudek ze dne 25. 1. 2000, ve věci Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku, č. 31679/96, bod 95, rozsudek ve věci Demir a Baykara proti Turecku, č. 34503/97, bod 67, rozsudek ze dne 6. prosince 2007, ve věci Maumousseau a Washington proti Francii, č. 39388/05, bod 68 a násl. a bod 83.

i existence výjimek k povinnosti navrácení. Jinými slovy, v rámci rozhodování o žádosti o navrácení dítěte s odvoláním na Haagskou úmluvu je třeba pojem nejvyššího zájmu dítěte vidět ve světle výjimek předvídaných Haagskou úmluvou, přičemž ESLP v souvislosti s jejich uplatňováním zdůrazňuje nutnost jejich restriktivního výkladu.¹³ Přestože podle ESLP by měly být vazby dítěte na oba rodiče co nejvíce zachovány, zájem dítěte na vývoj v příznivém a rozvoj zajišťujícím prostředí má rovněž svůj význam. Tento faktor je dle ESLP třeba zvažovat i při výkladu pojmu nesnesitelná situace ve smyslu čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy.¹⁴

Podle ESLP lze dospět k harmonickému výkladu Haagské úmluvy a EÚLP za splnění dvou předpokladů. Za první, prvky zakládající výjimku z okamžitého návratu dítěte¹⁵ budou vnitrostátními soudy důkladně zváženy, a to zejména tehdy, upozorní-li na ně některý z účastníků řízení; vnitrostátní soud zároveň o těchto skutečnostech musí rozhodnout a své rozhodnutí musí dostatečně odůvodnit. Za druhé, tyto prvky musejí být vyhodnoceny ve světle požadavků vyplývajících z čl. 8 EÚLP. V návaznosti na to dospěl ESLP k závěru, že čl. 8 EÚLP **ukládá soudu, rozhodujícímu o žádosti o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy, specifickou procesní povinnost posoudit hájitelné tvrzením některého z účastníků řízení, že dítěti v případě návratu hrozí vážná újma, a své rozhodnutí dostatečně podrobně a konkrétně odůvodnit. ESLP tedy klade zvýšené nároky na zjišťování skutkového stavu a na odůvodnění soudního rozhodnutí, které nemá být nedostatečné a mechanické.** K vyjasnění obecných zásad ESLP dodal, že **soud se musí přesvědčit o tom, že v zemi návratu jsou skutečně k dispozici odpovídající záruky a že v případě, kdy jim je známa existence rizika, byla přijata konkrétní opatření k ochraně dítěte.**¹⁶

Domnívám se, že výše uvedené názory Evropské soudu pro lidská práva plně korespondují s ustálenou judikaturou Ústavního soudu. Odkazují zejména na nálezy Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000,¹⁷ a nálezy Ústavního soudu ze dne 9. května 2017, sp. zn. II. ÚS 378/17.¹⁸ Jejich obsah je Ústavnímu soudu znám.

K právní úpravě k této věci je třeba ještě zmínit zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále též „zákon č. 292/2013 Sb.“), a zejména jeho ustanovení § 478 – 491, která stanoví procesní pravidla pro řízení o návrhu na navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí před vnitrostátními soudy státu únosu.

13 Rozsudek ze dne 6. 12. 2007, ve věci Maumousseau a Washington proti Francii, č. 39388/05, bod 73.

14 Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 6. července 2010, ve věci Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku, č. 41615/07, bod 136.

15 Dle čl. 12 a 13 písm. a) a b) a čl. 20 Haagské úmluvy.

16 Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 26. 11. 2013, ve věci X. proti Lotyšsku, č. 27853/09, body 107 a 108.

17 Nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000 (N 185/20 SbNU 285).

18 Nálezy Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 378/17, dostupné z <http://nalus.usoud.cz>.

III. Rozhodnutí obecných soudů v projednávané věci

Městský soud v Brně rozsudkem ze dne 6. října 2017, č. j. 82 Nc 2503/2017-312, zamítl návrh vedlejšího účastníka na bezodkladné navrácení nezletilé Evy do místa jejího obvyklého bydliště ve městě Z., na území Spojených států amerických (dále též „USA“). Městský soud vzal za prokázané, že nezletilá se narodila stěžovatelce sub 1) a vedlejšímu účastníkovi dne xxx v USA a má občanství USA i české. Rodiče nezletilé jsou manželé, otec má občanství USA, matka má občanství české i USA. Nezletilá měla od narození obvyklé bydliště v USA. Oběma rodičům náleží rodičovská práva. K přemístění nezletilé z USA do České republiky došlo 19. června 2016 s vědomím a souhlasem vedlejšího účastníka. I nadále však bylo obvyklé bydliště nezletilé v USA, a odmítla-li se matka s nezletilou vrátit, došlo z její strany od 17. září 2016 k neoprávněnému zadržení nezletilé v České republice. V souladu s čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy po provedeném dokazování konstatoval, že s ohledem na víceméně pasivní chování otce od října 2016 (kdy sám odcestoval zpět do USA) do srpna 2017 (kdy u soudu podal návrh na navrácení nezletilé), došlo z jeho strany k udělení souhlasu s protiprávním zadržením nezletilé v České republice. Z jeho dlouhodobé nečinnosti podle městského soudu **nepochybně vyplýval souhlas s dalším setrváním nezletilé v České republice, resp. došlo k následnému smíření otce se změnou místa obvyklého pobytu nezletilé a jejím dalším pobytem v České republice. S ohledem na tento závěr městský soud uzavřel, že se již nebude zabývat dalšími okolnostmi věci, tedy zejména otázkou, zda je zde vážné nebezpečí, že návrat nezletilé do USA by ji vystavil fyzické či duševní újmě.**

Krajský soud v Brně napadeným rozsudkem ze dne 9. ledna 2018, č. j. 20 Co 452/2017-437, změnil výše uvedený rozsudek Městského soudu v Brně tak, že nařídil navrácení nezletilé do místa jejího obvyklého bydliště ve městě Z., Spojených států amerických. Matce nezletilé uložil povinnost zajistit navrácení nezletilé ve lhůtě 1 měsíce od právní moci rozsudku. Pokud by tak neučinila, vedlejší účastník (otec nezletilé) by byl oprávněn ji za tímto účelem převzít od matky v České republice. Navrácení nezletilé podmínil splněním záruk ze strany otce nezletilé. Do doby než bude příslušným opatrovnickým soudem ve Spojených státech amerických rozhodnuto o úpravě rodičovské odpovědnosti, otcí stanovil povinnost: 1) zajistit matce a nezletilé samostatné bydlení v místě obvyklého bydliště nezletilé, v bytě o velikosti minimálně 2+1 s příslušenstvím a náklady s tímto bydlením v plné výši hradit, 2) uhradit matce výživné na nezletilou za 6 měsíců předem v kapitalizované výši 6.000 USD na účet matky, který mu písemně sdělí do 10 dnů od doručení rozsudku, 3) zdržet se odejmutí nezletilé z faktické péče matky, 4) uhradit na účet matky částku 30.000 Kč na úhradu letenek v ekonomické třídě pro nezletilou a matku za účelem návratu do místa obvyklého bydliště nezletilé.

Krajský soud se znovu zaměřil na posouzení naplnění výjimky dle čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy a doplnil v tomto ohledu dokazování. **Na rozdíl od městského soudu dospěl k závěru, že v daném případě otec nezletilé s jejím zadržením v České republice neudělal později souhlas, resp. že by se smířil se zadržením nezletilé.** Současně bylo podle krajského soudu jednoznačně vyvráceno tvrzení matky i kolizního opatrovníka nezletilé, že otec nezletilé ve skutečnosti právo péče o dítě nevykonával. **Tímto krajský soud aplikaci výjimky dle čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy v této konkrétní věci vyloučil.**

Krajský soud dále interpretoval čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy. Uvedl, že musí být vykládán tak restriktivně, aby soud o jeho aplikaci uvažoval pouze ve výjimečných případech jako například za situace, bude-li prokázáno, že rodič požadující navrácení dítěte na dítěti páchal trestný čin, pohlavně je zneužíval, týral apod. Dále krajský soud dovodil, že by muselo být například prokázáno, že dítě trpí závažným onemocněním či postižením a jeho návrat do místa obvyklého bydliště by dítě vystavil duševní újmě nebo znamenal zhoršení jeho duševního postižení či zdravotního stavu, a odkázal na svůj rozsudek ze dne 29. června 2006, č. j. 20 Co 511/2005-672. Zmínil, že hrozbu vážného nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace, lze vykládat i tak, že v zemi, kam se má dítě vrátit, je epidemie, občanská válka či teroristické útoky. Poté konstatoval, že všechny okolnosti případu zhodnotil, a dospěl k závěru, že navrácením nezletilé do místa obvyklého bydliště ji nevystaví vážnému nebezpečí fyzické nebo duševní újmy a ani nepřispěje ke zhoršení jejího zdravotního stavu.

Vznik nesnesitelné situace způsobené odloučením dítěte od osoby, která dítě zadržela (matka nezletilé), krajský soud nedovodil. Měl totiž za to (dle formulace „*lze očekávat*“), že matka společně s nezletilou odcestuje do místa jejího obvyklého bydliště, tedy místa jurisdikce dítěte ve Spojených státech amerických, a tam u příslušného soudu podá návrh na novou úpravu práv a povinností rodičů k nezletilé. Dovodil, že matka má občanství USA, a dle mezinárodního práva veřejného jí proto nemůže být vstup do USA odepřen.

K námitce stěžovatelky sub 1) ohledně nevhodných podmínek v USA pro nezletilou (zejména bytových), krajský soud uvedl, že svým rozhodnutím nařídil navrácení nezletilé do místa jejího obvyklého bydliště ve městě Z., nikoliv však nezbytně na adresu původního bydliště rodiny na www. V rámci záruk formulovaných v rozsudku krajským soudem, byl totiž návrat nezletilé podmíněn zajištěním bydlení pro nezletilou a její matku ze strany otce nezletilé. Tímto bylo dle krajského soudu dostatečně zaručeno, že nezletilé nebude způsobena újma pobytem v potenciálně zdravím nevhodném prostředí. Z uvedeného důvodu pak krajský soud neprováděl ani dokazování k tvrzené nevhodnosti původního bydliště nezletilé, neboť podle krajského soudu nezletilá není ničím nucena k tomu, aby zde bydlela.

Jako nedůvodnou odmítl krajský soud také námitku stěžovatelky sub 1) ohledně neznalosti anglického jazyka na straně nezletilé (a z toho plynoucí možné duševní újmy v případě přemístění dcery do USA). K tomu krajský soud uvedl, že nezletilá má v současnosti necelé 4 roky (pozn. v době rozhodování soudu) a je pouze a jedinou vinou matky, pokud poté, kdy ve věku nezletilé 2,5 roku rodina odcestovala do České republiky, nadále nebyly rozvíjeny jazykové schopnosti nezletilé i v angličtině, která jí – vzhledem k jejímu obvyklému bydlišti v USA – do té doby byla vlastní. Krajský soud dovodil, že právě s ohledem na útlý věk nezletilé, kdy jsou schopnosti dětí přizpůsobit se jazykovému prostředí ještě nadprůměrné, však naštěstí nelze očekávat zásadní komplikace s adaptací nezletilé v USA. K tomu krajský soud opět odkázal na to, že tuto otázku se přesto pokusil vyřešit též pomocí záruk.

Z pohledu výjimek dle čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy krajský soud hodnotil zdravotní stav nezletilé a z něj vyplývající potenciální nebezpečí pro nezletilou v případě nařízení návratu. Po podrobném dokazování dospěl k závěru, že není možné, aby navrácením nezletilé bylo jakkoli ohroženo její zdraví. V této souvislosti shrnul, že určité systémové rozdíly v přístupu

k pediatrické péči v USA a České republice (otázka rozsahu nutných vyšetření, typ medikace, otázka financování) nepochybně nemohou být krajským soudem označeny jako vážné nebezpečí fyzické újmy pro dítě, když navíc otec nezletilý doložil, že do budoucna je nezletilá v USA přihlášena k zdravotnímu pojištění a toto pojištění pokrývá nutnou péči o nezletilou.

Krajský soud výslovně odmítl přihlédnout k tvrzením stěžovatelky sub 1) a kolizního opatrovníka, kterými byla zdůrazněna dobrá adaptace nezletilé v České republice (nezletilá chodí v České republice do školky, navštěvuje jógu, integrovala se do kolektivu dětí v místě současného bydliště aj.), a dokazování v tomto směru zamítl. Podle krajského soudu je okolnost, že se dítě sžilo s novým prostředím, důvodem pro nenavrácení dítěte pouze v případě, že řízení o nenavrácení bylo zahájeno po uplynutí jednoho roku od protiprávního zadržení či přemístění dítěte.

Krajský soud závěrem svého rozsudku zdůraznil, že navrácení dítěte do státu jeho obvyklého bydliště nezbytně neznamená jeho navrácení k opuštěnému rodiči a jeho oddělení od rodiče, který dítě zadržel; soud vždy nařizuje navrácení dítěte do obvyklého bydliště, nikoliv navrácení do rukou druhého z rodičů.

IV. Samotné hodnocení věci

Své vyjádření k ústavní stížnosti podávám v pozici kolizního opatrovníka nezletilé, tedy z pohledu a se zřetelem výhradně k zájmu nezletilé.

Tímto vyjádřením nemám v úmyslu hodnotit interpretaci a aplikaci Haagské úmluvy obecně, ale výhradně ve vztahu ke konkrétní situaci nezletilé, tedy **zda byl postupem krajského soudu při aplikaci Haagské úmluvy v návratovém řízení chráněn a naplněn nejlepší zájem nezletilé**, a to v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu. **V této konkrétní věci pokládám za zásadní, jak se krajský soud vypořádal s interpretací důvodů pro nenavrácení dítěte dle Haagské úmluvy a zda jsou jeho zjištění a úvahy vyjádřeny v přezkoumatelném odůvodnění jeho rozhodnutí, a to ve prospěch individuálního zájmu nezletilé.**

Zatímco závěr krajského soudu o nedostatku podmínek pro aplikaci čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy považuji za dostatečně a srozumitelně odůvodněný, naopak **zásadně nemohu souhlasit se způsobem, jakým se krajský soud v rámci odvolacího řízení zhostil posouzení podmínek pro aplikaci čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy.**

S krajským soudem se sice ztotožňuji v názoru, že aplikace článku 13 písm. b) Haagské úmluvy by měla přicházet v úvahu ve výjimečných případech. Takovýto interpretační přístup vyžaduje judikatura ESLP,¹⁹ potvrzuje jej i judikatura Ústavního soudu a ke stejnému postupu nabádá i odstavec 34 důvodové zprávy k Haagské úmluvě z dubna 1981.²⁰ Domnívám se však, že výčet okolností, jejichž naplnění by podle názoru krajského soudu mohlo založit důvod pro aplikaci čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy, je příliš zužující. Podle mého názoru krajský soud ve svých úvahách opomíjí další skutečnosti, které by

19 Rozsudek ze dne 6. prosince 2007, ve věci Maumousseau a Washington proti Francii, č. 39388/05, bod 72.

20 PERÉZ – VERA, E. Explanatory report on the 1980 Hague Child Abduction Convention. Přístupné z: http://www.hcch.net/index_en.php?act=publications.details&pid=2779.

mohly navracené dítě vystavit fyzické nebo duševní újmu, případně je jinak dostat do nesnesitelné situace ve smyslu čl. 13 písm. b) Úmluvy. Existence takových okolností, které by mohly nezletilé stěžovatelce v případě jejího navrácení k jejímu otci potenciálně způsobit závažnou újmu [ve smyslu citovaného čl. 13 písm. b) Úmluvy], bylo možné dovodit z tvrzení matky nezletilé stěžovatelky o absenci sociálního a výchovného zázemí na straně otce, slabou rodičovskou vazbu nezletilé stěžovatelky k otci, naopak její citovou fixaci na matku jako primární pečovatelku, existenci jazykové komunikační bariéry mezi nezletilou stěžovatelkou a jejím otcem, zdravotní stav nezletilé stěžovatelky a nedostupnost potřebné zdravotní péče v místě jejího obvyklého bydliště v USA.

Podle mého názoru se krajský soud z výše uvedených námitek zabýval a v dostatečné míře prováděl dokazování pouze zdravotním stavem nezletilé stěžovatelky (a z něj vyplývajícího potenciálního nebezpečí pro nezletilou stěžovatelku v případě nařízení jejího návratu).

Z rozsudku krajského soudu vyplývá, že ostatními uplatněnými námitkami se krajský soud ve vztahu k čl. 13 písm. b) Úmluvy nezabýval, neboť předpokládal, že „*odpůrkyně společně s dítětem odcestuje do místa jeho obvyklého bydliště*“, a pro tento případ rozhodl i o zárukách ve smyslu § 489 zákona č. 292/2013 Sb., které musejí být naplněny před návratem nezletilé stěžovatelky do místa obvyklého bydliště v USA. Z rozsudku nicméně není zřejmé, na základě jakých skutečností krajský soud dospěl k závěru, že matka bude nezletilou stěžovatelku do USA následovat. Z obsahu spisu obecného soudu je naopak patrné, že matka ochotu vrátit se do USA žádným způsobem nedeklarovala. Krajský soud se sice vypořádal s námitkou matky, že k návratu do USA by potřebovala povolení, poukazem na skutečnost, že je rovněž státní občankou USA a podle pravidel mezinárodního práva veřejného jí vstup na území USA být umožněn. Soud však již dále nezvažoval riziko, že matka bude čelit v případě svého návratu do USA trestnímu stíhání pro trestný čin rodičovského únosu dítěte a riziko, že by v důsledku uloženého trestu tamními úřady mohlo dojít k odloučení matky od nezletilé stěžovatelky. Obavy z trestního stíhání matky se přitom krajský soud mohl pokusit eliminovat stanovením záruky otci nezletilé stěžovatelky, aby neinicioval trestní stíhání druhého rodiče.

Při stanovení záruk, které musejí být naplněny před návratem nezletilé stěžovatelky do místa obvyklého bydliště v USA, tedy soud evidentně vycházel z předpokladu, že matka odcestuje spolu s nezletilou stěžovatelkou do USA a nehrozí, že by došlo k jejich vzájemnému odloučení, aniž by posoudil reálnost takového vývoje. Návrat nezletilé stěžovatelky do USA soud podmínil splněním stanovených záruk ze strany otce. Z rozsudku krajského soudu je však zřejmé, že v případě nespolupracující matky by po splnění záruk stanovených soudem mohlo dojít k výkonu rozhodnutí převzetím nezletilé stěžovatelky od matky v České republice. Pro tento případ by se záruky, stanovené soudem pro pobyt nezletilé stěžovatelky v USA, staly pouze iluzorní bez reálného vlivu na její faktickou situaci a životní podmínky.

Z toho důvodu se domnívám, že krajský soud při posuzování rizik spojených s návratem nezletilé stěžovatelky měl zvážit i situaci, kdy by v jeho důsledku došlo k odloučení nezletilé stěžovatelky a její matky. V této souvislosti připomínám i závěr Nejvyššího soudu, že důvody pro rozhodnutí soudu o navrácení nebo nenavrácení dítěte do místa jeho obvyklého bydliště uvedené v čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy, lze posuzovat výhradně

ve vztahu k dítěti a jeho zájmům bez ohledu na to, zda by se do místa jeho bydliště navracel i rodič, který je protiprávně přemístil.²¹

Již výše jsem poukázala na specifické procesní povinnosti obecného soudu vyplývající pro něj z čl. 8 EÚLP a dovozené judikaturou ESLP v souvislosti s rozhodováním o žádosti o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy. Soud má v těchto případech povinnost posoudit hájitelné tvrzení účastníka řízení, že dítěti v případě návratu hrozí vážná újma, a své rozhodnutí dostatečně podrobně a konkrétně odůvodnit.²² V podstatě k identickému názoru dospěl ve své judikatuře i Ústavní soud, který uvedl: „Nelze se přitom ztotožnit se závěrem odvolacího soudu, že stěžovatel neunesl své důkazní břemeno, neboť obdobně jako ve věcech opatrovnických, i v řízení o navrácení nezletilého ve věcech mezinárodních únosů dětí, v rámci svého přezkumu Ústavní soud vždy posuzuje, zda řízení před soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, resp. – při uplatnění unijního práva čl. 24 Listiny základních práv Evropské unie, a zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy, přičemž důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, ale na soud. Uvedené vyplývá taktéž z § 21 zákona č. 292/2013 Sb., podle kterého soud pro své rozhodnutí získává skutková zjištění a provádí důkazy zásadně ze své úřední povinnosti a bez ohledu na aktivitu účastníků.“²³

S ohledem na výše uvedené jsem toho názoru, že krajský soud se měl ve svém postupu zabývat i dalšími námitkami matky. Zejména se měl krajský soud zabývat, zda v případě odloučení nezletilé stěžovatelky od matky a jejího svěřením do péče otce, s ohledem na její věk, uváděnou komunikační bariéru, oslabenou citovou vazbu k otci, nehrozí traumatizace stěžovatelky a zda má pro svůj vývoj zajištěno vhodné sociální zázemí. Za tímto účelem měl krajský soud provést odpovídající dokazování k náležitému zjištění skutkového stavu, na základě kterého by bylo možné následně zhodnotit, zda v případě samostatného návratu stěžovatelky do místa bydliště v USA lze s nejvyšší mírou pravděpodobnosti vyloučit riziko vzniku závažné újmy ve smyslu čl. 13 Úmluvy. Bylo by samozřejmě na krajském soudu, aby zvážil konkrétní kroky k náležitému zjištění skutkového stavu (např. znaleckým posudkem z oboru pedopsychologie).

To se však v daném případě nestalo. Krajský soud se s námitkami matky (s výjimkou zdravotního stavu nezletilé stěžovatelky) nezabýval, resp. jak již bylo uvedeno výše, nepřikládal jim žádnou váhu z hlediska čl. 13 písm. b) Úmluvy, neboť neodůvodněně předpokládal, že matka nezletilé stěžovatelky odjede společně s ní do USA. Pro opačnou eventualitu však krajský soud rizika spojená s návratem nezletilé stěžovatelky neposuzoval.

Krajský soud rovněž zcela opomenul zhodnotit sociální postavení nezletilé tak, jak to výslovně předpokládá čl. 13 poslední odstavec Haagské úmluvy. V tomto ohledu podle mého názoru mohl i vyhodnotit poměry, pro které rodina USA v roce 2016 opouštěla. V řízení byly doloženy konkrétní důkazy zejména o nelehké finanční situaci rodiny, které

21 K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2017, sp. zn. 30 Cdo 34/2003 nebo rozsudek ze dne 20. června 2007, sp. zn. 30 Cdo 474/2007, dostupné na <http://nsoud.cz>.

22 Rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 26. 11 2013, ve věci X. proti Lotyšsku, č. 27853/09, body 107 a 108.

23 Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 378/17, bod 33.

krajský soud v průběhu řízení nijak nevyvrátil, a které mne vedou k obavě o sociální situaci, do jaké by se nezletilá navracela.

V projednávané věci nelze přehlédnout, že **krajský soud přesunul své právní hodnocení věci na aplikaci čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy**. Ze spisového materiálu a odůvodnění rozsudku městského soudu jako soudu prvního stupně však plyne, že se zkoumáním uplatnění výjimek dle tohoto článku vůbec nezabýval a pozornost zaměřil pouze na posouzení naplnění výjimky dle čl. 13 písm. a) Haagské úmluvy. **Jak vyplývá z protokolu o jednání před krajským soudem, účastníci řízení neměli prostor k otázce aplikace čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy uplatnit své námitky a navrhnout důkazy**; účastníci byli dne 5. prosince 2017 soudem při jednání toliko poučeni (str. 5 protokolu), že těžištěm dokazování je otázka souhlasu otce se změnou obvyklého bydliště nezletilé v souvislosti s jejím velmi závažným zdravotním stavem, širšímu rozsahu dokazování krajský soud výslovně zamezil (viz str. 6 protokolu o jednání ze dne 9. 1. 2018) a následně účastníky poučil, že další dokazování provádět nebude, což má za následek ukončení důkazního řízení. Podle mého názoru krajský soud měl účastníkům řízení poskytnout poučení ve smyslu ustanovení § 213b odst. 2 ve spojení s § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, tak, aby mohli účinně reagovat na jiný právní náhled krajského soudu.²⁴ Jelikož v projednávané věci takto nepostupoval, mám za to, že v projednávané věci došlo k porušení práva nezletilé na spravedlivý proces. Pouze podotýkám, že důsledkem tohoto postupu krajského soudu je pak skutečnost, že zásadní důkazy, odůvodňující aplikaci čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy jako odborná vyjádření z oboru psychologie či lékařské zpráva z oboru psychiatrie, jsou předkládány až po ukončení řízení před krajským soudem, přestože jsou běžně pro soud v rámci návratového řízení stěžejním důkazem vypovídajícím o případné hrozbě újmy, která by dítěti návratem vznikla.

Na základě shora uvedených skutečností dovozují, že postupem krajského soudu v projednávané věci bylo porušeno ústavně zaručené právo nezletilé na spravedlivý proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a to z důvodu porušení poučovací povinnosti soudu, nedostatečně zjištěného skutkového stavu a nedostatku řádného odůvodnění napadeného rozsudku krajského soudu.

V. Závěrečný návrh

Z důvodů výše uvedených navrhuji, aby Ústavní soud svým nálezem ústavním stížností **vyhověl a zrušil** rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 9. ledna 2018, č. j. 20 Co 452/2017-437.

Brno 1. června 2018

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(elektronicky podepsáno)

²⁴ K tomu srov. např. nález ústavního soudu ze dne 28. března 2006, sp. zn. I. ÚS 503/05 (N 73/40 SbNU 735) nebo nález Ústavního soudu ze dne 8. března 2016, sp. zn. IV. ÚS 3073/15 (N 39/80 SbNU 483) a další.

